

Özv. Rudnay Józsefné.

(1841 IX. 14—1929 VIII. 28.)

Az emberek gyorsan felednek. Ma-napság, amikor a művelődés útjai épügy nyitva állnak a nők, mint a férfiak számára, kevesen gondolnak arra, mily rövid multja van ennek a lehetőségnek. Alig több két ember-öltőnél! Míg Veres Pálné 1868-ban meg nem alapította az Országos Nőképző Egyesületet, amely már nevével jelzi célját, bizony nem sok magyar asszony remélhette, hogy — szükség esetén — közügyessége mellett tanultsága révén is boldogulhasson az élet-harcban.

A nemrég elhunyt özv. Rudnay Józsefné édesanyjának, Veres Pálné-nak érdeme, hogy e helyzet fonák-ságára nyomatékosan felhívta a magyar társadalom figyelmét s az ő szívós kitartásának köszönhető, hogy az ügy diadalra jutott és a köznevelés egyik, addig elhanyagolt ága fontosságának megfelelő gondozás tárgya lett. Veres Pálné és lelkes társai vagy hatvan évvel ezelőtt, határozott célkitűzéssel, egy áldozatrakész szervezetet létesítettek (az Országos Nőképző Egyesületet), mely aztán magasabbfokú leány-nevelő intézet és tanfolyam felállításával a nők részére is lehetővé tette a mind sürgősebbé váló művelődési igények kielégítését. Később e hiány-pótló alkotások mintájára — természetesen — más jogi személyek és magá-nosok is alapítottak hasonló jellegű intézeteket s ezek áldásos munkája folytán lassacskán lomtárba került az a túlzottan konzervatív fölfogás, amely könny helyett még a tehetségesebb lányok kezébe is csupán főzőkanalat adna.

A nagynevű alapító 1895-ben be-következett haláláig állott az Országos Nőképző Egyesület élén, de még idejében gondoskodott róla, hogy eszméi az ő halála után se maradjanak árván. Szilárda nevű leánya ugyanis, a most júliusban elhunyt özv. Rudnay Jó-zsefné, már korán beavatást nyert

boldogult édesanyja terveibe, úgy hogy 1889 óta mint a nevezett Egyesület alelnöke, utább pedig gróf Teleki Sándorné lemondása után, mint elnöke jeles munkatársával, az O. N. E. alelnökeivel és választmányi hölgyeivel igen eredményes tevékenységet fejtett ki a hazai nőnevelési eszmék ébren-tartása körül. A koszorúban tehát, melyet törekvéseinek megértői sírjára tettek: a tisztelet, szeretet és hála virágai fonódnak együvé.

A gyász mértékét azonban a veszte-ség nagysága szabja meg. Ennek meg-értésére tudnunk kell, hogy Rudnay Józsefné, mint Veres Pálné szellemi hagyatékának örököse nemcsak meg-örizte és ápolta, hanem tovább is fejlesztette azt a nagy eszmét, mellyel újabbkori nőnevelésünk apostola gaz-dagította a magyar köztudatot. Rudnay Józsefné ugyanis ráeszmélt a Veres Pálnétól hangoztatott célkitűzések nagy életerejére s belátta, hogy ezek-nek az eszméknek megvalósítása nincs kimerítve egy időpontbeli iskolafajta létesítésével, hanem szinte megkívánja a kor szükségleteihez, az idők szelle-méhez való idomulást. E megfontolás alapján győzte le bizonyos aggodalmait és mozdította elő nőnevelésünk egyik újabb szervének létrejöttét.

Amikor t. i. a társadalom sürgeté-sére, a törvényhozás jóváhagyásával az egyetem kapui is feltáruktak a nők előtt, szükségessé vált egy oly közép-iskola, mely a leányoknak az egyetemi tanulmányok alapjául megfelelő elő-készítést nyújtson. Evégből nyílt meg az Országos Nőképző Egyesület áldo-zatkészsége folytán (állami támoga-tással s a legkiválóbb tanügyi erők közreműködésével) az első ilyenmű magyar iskola, a budapesti Veres Pálné-leánygimnázium, melynek szervezési munkálataiban Rudnay Józsefnének is nagy része volt.

Mindez így röviden elmondva igen egyszerű dolognak látszik; aki azon-ban tudja, hogy mekkora távolság választja el az *ígé*-t a megtestesülés-től, tisztelettel fog meghajolni az erős

szociális érzékre valló buzgóság előtt. Kétségtelen, hogy a veszteség közelsége mindig akadályozza az emberi érdek helyes megállapításának; ha a jelen eset is igazolná e tapasztalatot, szolgáljon mentességül a tudat, hogy a boldogult nagyszony megítélésében úgy sem a miénk az utolsó szó, a magyar köznevelés története pedig — a kellő távlat birtokában — hihetőleg tárgyilagosan fogja értékelni Rudnay Józsefné nemes fáradozásait.

De bármennyire akadályozza is a tisztánlátásnak a mulandóság gondolatával járó megilletődés, annyi már most is megállapítható, hogy a jeles nagyszony földi útja közéleti vonatkozásában is méltó folytatása volt Veres Pálné pályájának. Az ő életművéből is levonható az a tanulság, hogy ime a nagy műveltség, az átfogó gondolatok iránti érdeklődés s az igazi nőiesség nem zárják ki egymást. Sőt, mint a példa mutatja, a szellemi erők ki-műveltsége még öntudatosabbá teszi a nőt is az emberi hivatás megértésére. Rávezeti arra, hogy akkor él igazán, ha megérti a nagy belső szöveget; azt a szöveget, mely szerint akár férfiak vagyunk, akár nők, képességeinket mindenkor s önzetlenül a közösség javára kell gyümölcsöztetnünk. Rudnay Józsefné megértette ezt, aszerint élt, munkás szép élete, melynek főbb mozzanatairól saját maga számolt be *Emlékeim* (Budapest, 1922. 178 l.) című művében, így becses példaképpel gyarapította az ifjabb leányemzedék hálójára különösen méltó, magyar nőalakok sorát. *B. Gy.*

Tudományos élet.

Második évfolyamába lépett a *Magyar Pszichológiai Szemle*, ez a minden-képen hasznos és régen várt folyóirat. A magyar pszichológiai irodalomnak egyik jeles művelője: Boda István lelkes buzgólkodásának köszönhető, hogy végre a magyar lélektani tudományak is van külön életnyilvánulása: hiszen a nagyarányú metafizikai és logikai munkásság mellett, melyet a magyar filozófusok az utóbbi időben hivatalos folyóiratukban, az *Athenaeum*-ban kifejtettek, kissé háttérbe szorult a szellemi tudományokat mindenestre közelebről érdeklő pszichologia.

A legújabb számban különösen meg-ragadja figyelmünket Nyíró Gyula, a kitűnő fiatal szegedi pszichiáter tanul-mánya: *Három Ady-költemény, psi-*

chiatriai megvilágításban. A pszichiáte-
rek sokszor szólnak hozzá irodalmi kér-
désekhöz, mert hiszen nem egy nagy
költői zseni mutat idegalkati abnormi-
tásokat és nem egynek élete végződik
teljes lelki katasztrófával. (Rousseau,
Nietzsche, Kemény Zsigmond, Mau-
passant stb.) Nyíró Kretschmer ka-
rakterológiai beosztását alkalmazza
Adyra, amennyiben kimutatja, hogy
benne a *schizoid* vagyis zárközött lelki
alaptemperamentum vonásai kevered-
nek a normális, közlékeny *cyklothim-*
temperamentummal. Ezért olyan
társaságban, hol jól érezte magát, köz-
lékeny volt s szeretetreméltó, míg
általában mások zárt jellemnek tűn-
tetik fel. A halálát okozó paralízisnek
semmiféle tünete nem zavarja költői
alkotásait, költői énje teljesen függet-
len ettől a betegségétől. Mint schizo-
phreniás egyén, az életből szívesen
menekült a tagadásba: a dacos «nem»-ek
világába. Szépen derül ki Nyíró fejte-
getéseiből, mily szoros kapcsolatban
áll Ady lírai homályossága a schizo-
phreniás típus gondolkodásával: a
Kretschmer által megjelölt szferikus
gondolkodás, vagyis az egyénnek a
tudat szélére való aláérezkedése tipiku-
san kiváltja Adynál a szimbolikus ki-
fejezésmódot, ahol «a logikától és
akarattól független, teljesen passzív
élménynek gyakran érzéki-képes jel-
lege van». Nyíró fejtegetései Ady egyik
naplójegyzetét igazolják: Egy művész-
zseni valami kevés plusszal több, mint
a normális ember s nagyon sok minusz-
szal kevesebb. «Adyt — teszi hozzá
Nyíró — pszichiátriai szemüvegen ke-
resztül tekintve is, a legnagyobb költő-
zseninek kijáró tisztelet illeti meg:
gyengéi, fogyatékoságai, melyeket . . .
rendkívüli őszinteséggel maga is be-
ismer, nagy számmal voltak, de ezek
az embernek és nem a költőnek gyarló-
ságai.»

Egy másik tanulmányban Kühár
Flóris, a római Anselminum újonnan
kinevezett tanára mutatja be a vallásos
lélek különféle típusainak analizését.
A vallásos életben előforduló lelki
típusokat sokféle szempontból lehet
osztályozni. Ilyen a theocentrikus és
egocentrikus típus. Amaz a legnagyobb
szentek vallási formája és lehet maga is
kétéféle: kontemplatív vagy aktív.
Emez pedig a primitív lelkek vallási
formája, kik Istent saját kicsinyiségük
képmására süllyesztk le. Fontos be-
osztási szempont az Istenközelség és
Istentávolság szempontja: a misz-

tikusok Istent egészen közelvalónak érzik, szerelmi frazeológiát alkalmaznak Istennel való egyesülésük jellemzésére. Az Isten végtelen nagy távolságának érzése pedig különösen tipikus Luther és Kálvin vallásában, kik minden érzéki kifejezésmódtól, szimbolikus megjelenéstől távol állónak tanítják az Istent és végtelen törpének, alávetettnek az embert. Cselekvő és befogadó típust különböztetünk meg az emberi cselekvés szerepéről tartott felfogás szerint: a befogadó vár a gyelemre, a cselekvőnek együtt kell munkálkodnia vele. A világszeretet (Assisi Szent Ferenc) és világútálat (manicheizmus) *tipuskülönbsége* nem szorol bővebb magyarázatra. Végül Kühár felveszi a centrális és periferikus típus osztályát is: a centrális típusban az én egész életét Istenbe meríti — ez az igazi vallásosság — míg a periferikus típusnál a vallásosság csak szélső élmény, a többi világi élménynek mintegy a határán áll. Ilyen az átlagember vallásossága.

Egy másik új magyar tudományos közlőnyről is be kell számolnom e folyóirat olvasóinak: Bleyer Jakab *Deutsch-Ungarische Heimatsblätter*jéről, mely az idén indult meg. Célja a magyarországi németiség történetének, ethnikumának tudományos tanulmányozása. Bleyer Jakab munkásságának tudományos nevelő hatását nem lehet eléggé hangsúlyozni. Mint a kitűnő Heinrich Gusztáv tanítványa s mestere gondolatainak továbbfejlesztője, megindította volt már régebben a *Német Philologiai Dolgozatok* sorozatát, melyben tanítványainak munkái szerves egészévé fejlesztették ki a hazai germanisztikát. Bleyernek volt két igen termékeny tudományos gondolata: az egyik, hogy a nyugati szellemi áramlatok mindig Bécsen át szüremlettek be Magyarországra s ennél fogva minden szellemi áramlat tudományos analiziséhez a bécsi szellemi élet tanulmányozása szükséges. Másik nagyon hatásos és eredményes eszméje, mely bár olyan, mint a Kolumbusz tojása, mégsem használta fel senki előtte: hogy t. i. a magyarországi nem-magyar nemzetségek szellemi életének tudományos tanulmányozását nekünk, magyaroknak kell elvégeznünk. Így dolgozták fel tanítványai a magyarországi német irodalom történetét kisebb monográfiákban és utóbb egyik legkiválóbb híve: Pukánszky Béla nagystílű összefoglalás formájában. Bleyer új folyó-

iratának eszméje is ebben a kitűnő és elsősorú tudományos szellemben fogamzott: a folyóirat célja a magyarországi németiség sajátos kultúrájának tanulmányozása ezuttal nem magyar nyelven, hanem a nagyvilágnak is hozzáférhető és a sajátos német kultúra természetes kifejezési módján, német nyelven. Telepedéstörténeti cikkek váltakoznak, etnográfiai tanulmányokkal, irodalomtörténetiek művelődéstörténetekkel. S ha a magyar közönség is szívesen fogadja, e folyóiratnak tudományos értékén kívül egy nagy politikai haszna is lesz: a trianoni határon túllevő nem magyarajkú honfitársaink láthatják belőle, hogy Csonkagyarország területén a nemzetiségek öntudatosodásának nincsenek akadályai, s hogy a békerevizió nekik nemcsak gazdasági, hanem nemzetpolitikai előnyt is jelent. A magyar közönség pedig bizonyára nem féltékenységgel, hanem megértéssel és szeretettel fogja fogadni Bleyer folyóiratát, melynek programja csak a jövő nagy Hungáriának kialakulását szolgálja.

*

Az ezidei doktori dissertatiók többek között megérdemli, hogy eredményeiket a nagyközönség is megismerje. Különösen érdekes eredményekre jutott Király Ilona *Szent Márton magyar király legendája* című dolgozatában. A magyar és francia Szent Benedek-rend szellemi kapcsolatait kutatva megállapította, hogy annak a véletlen körülménynek, hogy Szent Márton Pannoniában született, az volt a következménye, hogy a Pannoniát Magyarországgal azonosító középkor szemében Szent Márton lassanként a pogány mohamedán-szaracénoknak tartott hun-magyarok királyává lett s egy egész legendás Magyarországra lokalizált mondakör alakult ki körülötte úgy, hogy e hiedelmeknek Toursban, Szent Márton nagy kultusz-helyén még ma is vannak nyomai. Azt is kimutatja Király Ilona, hogy egy XIII. század elejéről származó francia verses Szent Márton-legendában Pannonhalmára is utal a szerző, mint ahol Szent Márton ifjúkori életéről a legtöbbet tudnak, ahol meg tudják mutatni, hová járt imádkozni s tudják, hogy Konstantinápolyban nevelték, mint ezt egy fantasztikus legenda alapján hitte a középkor. Király Ilona egy másik problémát is megoldott. Régen tudott dolog volt, hogy a legen-

dás Ludlábú Bertát, Nagy Károly mondai anyját a hagyomány magyar származásúnak, Florus magyar király lányának tünteti fel. Már most nyilvánvaló, hogy ez a Florus király csakis Szent Márton legendájából származhatott, mert ott már igen régen emlegetnek egy bizonyos Florus hun vagy magyar királyt, ki Szent Márton apja lett volna. Valamelyik szerzetes, ki Nagy Károly genealogiáját összeállította, előkelő származást akar biztosítani Nagy Károlynak azzal, hogy Szent Márton rokonának tüntette fel. Míg tehát az újkorban a külföld Magyarországot a betyárok, a tokaji bor és a pusztá nevezetességéi alapján ismeri, addig a középkorban Szent Márton dicsőségének fényében fürödtünk. Nem kétséges, melyikre lehettünk büszkébbek...

*

Az *Almanach des Étudiants Hongrois* 1927-iki első füzeté akad a kezembe.¹ A Párisban tanuló ösztöndíjas diákok adják közre benne kissé heterogéntárgyú tanulmányaikat. A fiatal magyar művészek műveinek reprodukcióihoz a következő jegyzetet csatolja a szerkesztő:² «M. Géza de Hiesz et M. Joseph de Miklós sont des jeunes artistes hongrois; l'un est sculpteur, qui *gagnat* une *mention* honorable à Stockholm et dont le *buste Foujita* fut *acheté* par l'État Hongrois; l'autre est peintre, qui *gagnat* avec son «St. François d'Assisi» le *deuzieme* prix à une *Exposition Eclésiastique* à Budapest». Igy szóról-szóra. Nem mondom, hogy a füzet valamennyi cikke hasonlóan primitív franciasággal van megírva, bár még az irodalmi cikk, egy Baudelaire-tanulmány szerzője, sincs egészen tisztában a francia tagadó alakokkal és egyéb grammatikai finomságokkal («V. Hugo prétend de pétrir... L'un des caractéristiques...» stb.) és egy közjogitanulmány szerzője, ki valószínűleg ismeri a társalgásból a csökkentő kifejezések szerepét, ezt a mondatot reszkirozza meg: «Cette mentalité, *peut-être trop* juridiquement scolastique, a mené le monde *un peu* à la grande guerre mondiale...» A füzetet bizonyára megküldték a professzoroknak is, nem ártott volna tehát előbb át-

nézetni egy-két francia pajtással! Igy bizony nem nagy dicsőségükre válik az egész.
Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

Mikor egy-egy évad lezárultával a referens visszatekint tíz hónap munkájára, mintha a kritika Tower-bástyájáról hallgatná a londoni vásár zsilbáját. Csakhogy a kritikus afféle megfordított Ádám: ő már bejárta a sátrak síkátorait, a lacikonyhák sorát, jól szemügyre vette a portékát, megízlelte a főztet, neki a kiábránduláshoz nincs szüksége Luciferre, viszont nincs az a Lucifer, aki végkép kiforgathatná minden hitéből és bizalmából, hogy: a színház mégsem merőben közgazdasági piac, a drámaírást nem csupán a vásári «nyeglék» portyázó területe s a színjátszók nemcsak kikürtölt sztároknak a színpadi lámpák előtt bizonyos órákra pönálékkal biztosított megjelenése. A háború óta — kerek tíz éven át — ilyfajta hiedelmek meggyökereztetésére nagy volt az igyekezet, legnagyobb talán épen a színházak vezetői részéről. De a közönség időközben megrostálódott, ma már jobban tudja, hogy mi kell neki, mint azok, kiknek ezt hivatásuk volna előre kitalálni. Színház kell neki, hol a lélek is táplálékhoz jut, nemcsak a szem meg a fül. Egy tangó ma már nem menthet meg holmi silány darabot, akármily «vérforráló» is a melódiaja s akármily lélekzetelállító divatkréációban táncolja is a színlábú és tehetségtelen színésznő. A rendezési orgiáknak is kezd befellegzeni: kétszáz statiszta valahogy mégsem ér fel két kiváló protagonistával. S a divat-felkapta vándoreszillagok is hasztalan vándorolnak egyik színpadról a másikra, a közönség nem igen megy utánuk, eleve sejti, hogy az új környezetben épen nem fogja művészetüknek is új oldalát megismerni, ellenkezőleg: ott is arra, az egyszer már «beütött» figurára fogják őket, melyben végül is lélektelen sablonná merevednek. A kritika évek óta prédikálja, hogy a konjunktúra-fogások idejüket múlták, a színházaknak megint gondos műsorsztervvel kell indulniok, ehhez együttest nevelniök, — egyetlen kockára mindent feltenni, egyetlen divatos íróra vagy színészre az egész évad pénztári mérlegét előíranyozni többé nem lehet.

A Nemzeti Színház az egyetlen, melynek törzsotthonát is, kamaraintézetét is a közönség kedvvel és kitartás-

¹ Almanach des Étudiants Hongrois. Rédigé par Nagy-Iván, président de l'Association des Étudiants hongrois à Paris. Préface de M. Zoltán de Magyar, conseiller au ministère hongrois de l'instruction publique, Paris, 1927.

² A dőlt betűk tőlem származnak.

sal látogatta, ide eltalált fényképes plakátok, puffogó reklámközlemények és a «Bauernfängerei» egyéb eszközei nélkül is. Itt átlagos jó évad volt, számottevő magyar újdonság-sikerekkel, a klasszikus műsor némi gazdagodásával és a színészi munka több kiemelkedő mozzanatával. A repertoire-t ugyan gazdagabbnak s főleg többoldalúnak óhajtanók, a bevált újdonságok sorozatos előadásában valamivel több mérsékletet szívesen látnánk s a Kamarszínpad műsorát önállóbbnak, különlegesebb szempontokat követőnek kívánók. Ezek a szempontok hovatovább egészen elhomályosulnak, a két színpad műsora teljesen összekeveredik, a darabok ide-oda vándorolnak, hogy a bérlőknek minél változatosabb táplálék jusson. Mi a Kamara Színháztól más hivatás betöltését vártuk s nem is csak műsor, hanem a fiatalabb színészgeneráció foglalkoztatása tekintetében is. A klasszikus játéktrend szemetszerű hézagait sem hagyhatjuk szó nélkül. A görög-római auktoroknak kevés itt a becsületük, — hogyan lehetne hát élő, a jó hagyományokon egyre megújuló játéktílusuk? A francia drámaköltészet klasszikusai pedig legfeljebb a szezon kezdetén kibocsátott műsortervekben szerepelnek, a színpadon — mióta már? — soha. Színésznemzedékek nőnek fel anélkül, hogy ebben a Shakespeare-étől annyira elütő tragikai stílusban még csak kísérletet is tehetnének.

A Shakespeare-előadások száma akkora volt, mint a megelőző évadban. A *Windsori víg asszonyok* bemutatószámba menő előadása érdekes kísérlet maradt, benne Csorotos Falstaffja nem egészen felelt meg a várakozásnak, erejét és eredetiségét e kiváló művész inkább masszív Shylockjával mutatta meg. *Lear* felújítása is csak próbálkozásnak számít: Kürti József királya alatta áll *Lear* mértékének, alatta a Kürtiének is. Molière körül sem rendezésmélt, sem színészi kiemelkedőbb eredményt feljegyezni nem lehet. Beaumarchais *Borbély-a* az előadás túlzott farce-hangnemében némi stílusterészt szenvedtet, a felújított *Cyrano* sem talál tőkéletesen Odry művészi egyéniségéhez. Lessing *Minná-ja* az évad egyik meglepetésévé lett: talán csak egyeleti aktusnak szánták, de a hibátlan szereposztás, a gondos rendezés szinte színvonaljelző teljesítményé emelte.

A Kisfaludy-féle *Csalódások*-nak, Szigligeti *Csikós*-ának felfrissítése becsületére válik a színházaknak, Tolsztoj

Élő holttest-je is megálta az összehasonlítást a Budapesten ugyanakkor vendégszereplő orosz társulat munkájával.

Magyar újdonságot négyet mutattak be, közülök Kisbán *Martinovics*-a nem vert gyökeret a színpadon, hiányzik is belőle a valódi drámai lélekzetvétel. Vitéz Miklós *Tálibuzgó fiatalember-e* jó közönségvonzónak bizonyult — a kamarai színvonal némi leszállítása árán. Igazi költői értéket nyert a színház Zilahy meg Móricz új darabjában. A *tábornok* Zilahynak eddig legkülönb színpadi munkája, nőalakjának finom rajza lélekből támadt és lélekbe markol. Bajor Gizi — ritka stílusérzékre valló Minnája mellett — ebben a szerepben emelkedett eddig legmagasabbra. Csorotos tábornoka is emlékezetesen jó színészi alkotás. Móricz vígjátéka írójának idilli arcát mutatja, színpada itt nem küzdő aréna, inkább csak hüselő lugas, de a valódi élet szellője járja át. Sikerét pompás, csupa-lélek előadás is szolgálta: Vizvári Mariska monumentális Zsani nénije egyhamar nem mehet feledésbe. Herczeg Ferenc *Déryné*-je húsz év alatt sem hervadt meg, a jó előadás most is szép sikerre vitte.

A Nemzeti két idegen újdonságát a Burgszínházból hozta Hevesi. Max Mell verses misztériumát *Krisztus kövételéről* — Kosztolányi kitűnő fordításában — szívesen hallgattuk, Brachvogel kongóhangú *Narcisus*-át bizvást elengedtük volna. Váradi Arankát is, Odryt is méltóbb feladatban kívántuk volna látni, mint akár itt, akár a *Martinovics*-ban. A Kamara külföldi bemutatói jobban sikerültek. Wilde *Bunbury*-jét a játék eleve sége galvanizálta életre, Barrie két érzelmes darabja igazi kamarai feladat s az a Bourdet csipős szatírjájú *Most jelent meg*-je is, ezzel a színház valóságos mintaelőadást produkált. Itt Odry szélemes és főlényes alakítása járt az élen. Az Ibsen-műsor ezidén a *Kis Eyolf*-tal gazdagodott, ebben a Kiss Irén lenyűgöző eréjű Patkánymamzele tett mély benyomást. Mirbeau *Üzlet-üzlet-e* nem érdemelte meg a felújítást, ha csak Gál gazdag színészi munkájáért nem, kinek nagyobbzsabású új feladat ebben az évadban nem jutott.

A színház művészgardájából Aczél Ilona, Petheő, Uray, Palágyi, Lehotay és Abonyi jutott még szóhoz vezetőbb helyen, míg az epizódban Hajdú, Pethes, Vaszary Piroksa és Kürthy György vonta magára ismételtlen a figyelmet. Rózahegyi — operetszínpadon keresett hangos és olcsó dicső-

seget. Új szerepben bámulhattuk Márkus Emiliát is, nemkülönben az évad előkelő jubilását, Rákosi Szidit.

A Vígszínház most is megőrizte drámai színpadaink közt három évtizede betöltött rangsori helyét. A színészi rész, főleg az összjáték itt — az utóbbi évek némi ingadozásai után — valóban magas színvonalú, ennek ereje a mainál nagyobb igényű műsor terhéi a bizvást megbírná: a körítés itt akárhányszor különb volt a sültnél. Magyar szerző újdonságával ebben az évadban kevesebb szerző álltak elő a többi színházak bármelyikénél. Fodor László *Bölcsődal*-ához Varsányi Irén egy hatalmas jelenetének meg az ifjú Zombory Mercedes kellemes bemutatkozásának emléke fűződik, magát a darabot merőben egy ötlet élteti — nem valami dús életnedvvel. A Mikszáth-specialista Harsányi Zsolt ezúttal a *Beszterce ostrom*-ában csak az epizódokban ügyeskedett, a fődolgok a színpad realitásában kelletlenül operettszerűvé torzulnak. Bethlen Margit *Szürke ruhá*-ja intímabb környezetben jobban helyén lett volna, ott a közreműködők finom játéka is gazdagabban bontakozhatott volna ki. Jubiláns háziszerezőjét, Molnár Ferencet felújítás-sorozattal ünnepelte a színház. Négy reprize igen egyenetlenül sikerült. A *farkas*-t a túlzottan naturalista rendezés jócskán kiforgatta mivoltából, a *testőr*-ből csak az apróbb croquis-ötletek hatottak, főmotívuma erősen meghervadt, *Az ördög* is sokat veszített savából-borsából, noha Hegedüs Gyula csillogó alakítása állja az időt. A *Lilium* évadvégi felújítása azonban költőjének is, a színháznak is értékes sikert hozott: Varsányi Irén kis cselédjét, Csörtös Liliomát a ritka ünnepi élményeknek kijáró hódolat illeti meg.

A külföldi újdonságok során ezidén valóságos kis amerikai ciklust kapunk. Veiller bűnügyi drámája, a *Mary Dugan*, csak a pénztárnak jelentett számottevő nyereséget, Kaffmann-Ferber színész-darabja, a *Királyi család* pedig még annak sem. De amabban a Varsányi Irén, ebben a Góthné előkelő színészi munkáját lehetetlen fel nem jegyezni. Iziglen amerikai termék O'Neill *Különös közjáték*-a, nagy hűhóval hirdettetett újszerűsége ugyan ennek is inkább külsőségeiben van, semmint lényegében, de megismerkedni mégis érdemes volt vele: írója a lélek valódibb drámái megrendülései iránt sem érzéketlen. Érdekes és becsülésreméltó volt a színház munkája is, Gombaszögi

Frida imponáló művészi biztossággal szólaltatta meg a főszerep hihetetlenül széles regiszterét. Ez a jeles művésznő különben az idén a *Szürke ruha* Klárájában, valamint a S. Maughan *Ne váljunk el-jének* főalakjában is kiemelkedőt alkotott. A francia vígjáték — a Vígszínház egykori specialitása — most ugyancsak rövidre jutott, belőle csak Pagnol *Topáz*-át sodorta felénk a divat szele. Forradalmian újnak kürtölték ki, valójában: erősen közepes termék, a Vígszínház kissé legymatag előadásában a háromnapos csodák sorsára került.

A művészszemélyzetből ezen a színpadon Somlaynak, Törzsnek, Rajnaynak, valamint az időnkint vendégszereplő Makay Margitnak volt még szépen megoldott nagyobbarányú feladata, komoly ígéretnek látszik az újonnan szerződöttestt Vértés Lajos, az epizódban pedig Mály Gerő, Makláry és Gárdonyi adott figyelemreméltót.

A Magyar Színház nem is épen sikertelen szezon után csödbe jutott. Itt csakugyan beteljesedett a dicső sztárrendszer végzete. Anyagilag napnál világosabban kiderült, hogy a mammutgázsik fedezetére állandó táblás-házak kívántatnának, viszont ilyeneket biztosítani pusztán «nagy» színészneveknek még egész pleiádjával sem lehet. Hegedüst, Kiss Ferencet, Tőkés Annát, Rátkait kellőképp méltányolja a közönség, de akármilyen szerepekben hiába «süti el» őket a színház. Hegedüs jóformán csak az *Agglegény apá*-ban kapott méltó feladatot, ebből aztán őszinte, tartós siker is kerekedett. Kiss Ferenc a *Danton halálá*-ban, meg a *Vetélytársak*-ban talált önmagára, Tőkés Anna művészete egyszer sem bontakozhatott ki nemzeti színházi arányokban, Rátkait pedig hamarosan elhagyta nagy drámajátszási eltökélése. S a «háziszárók» mellett Gál Franciska, Titkos Ilona, Csörtös és Somlay is felvonult egy-egy «parádés» szerepre, de ennyi parádét reálisan vezetett színház el nem bírhat. Az újdonságokat sűrűn, de jobbára hirtelen ötlettel rángatják elő s ritkán érték meg a rájuk fordított költséget és igyekezetet. A hazai bemutatók közül Egyed *Égő szoknyá*-ja, meg Lakatos László *Pajtásházasság*-a színpadi iparosság s nem is a javából, Újházy *Beleznay asszonyai*-nak tiszta szándékát sok naívság bénította, Emőd és Török Gárdonyi-adaptációja kiadós, de nem nagyon értékes sikerhez jutott, Barabás-Csörtös-Laczkó *Rasputin*-ját

pedig csak Csorutos alakítása tartotta ideig-óráig felszínen. Az idegen művek közül Büchner *Danton*-a rendezői el-képesztésnek volt számván, akárcsak az évad végén az amerikai pacifista-dráma a *Vetélylárak*. Ezekben rendező-sztárok engedtek szabadjukra, német fő-tekintélyeket, de a várt kassza-ostrom mindkét esetben elmaradt. Az *Irlandi vászon* meg a *Végre egy úriasszony!* enyhén szórakoztató műsorpótléknak bizonyult, a siralmas *Jazzénekes* ellenben valóságos gyorsasági rikordot ért el a bukásban, ennek Fáy Szeréna vendég-szereplése époly kevéssé használt, mint a Rátkai-injekció.

A nagy «kirakat-nevek» mellé a színház régibb gárdájából szívesen ide-jegyezzük Z. Molnár László és Gombaszógi Ella nevét, az évad folyamán mindketten figyelemreméltó genre-ala-kításokkal tündek ki.

A Belvárosi Színház már a megelőző idényben is meglehetősen iránytűt-vesztve küzdött az anyagi válság hullá-maival, az idén azután vészujjósító cikk-cakk-vonalban szerencsésen zátonyra is futott. A szezon elején sokat vártak Hevesi Sándor darabjától, melyben Fedák Sárinak kellett volna finom vig-játéki színésznővé avatódnia. Ez se-hogysem akart megtörténni, Fedák hamarosan másutt vigasztalódott, mint «Pista néni», de a színház vigasztalan sorsra jutott. Elhagyta korábbi «porta-fortuná»-ja, Honthy Hanna is. Ettől-fogva bukás bukást ért, Zágón, Andai és Békefi-Vadnai egy-egy magyar új-donsága inkább kabaréba lett volna való, mint a jobb napokban Strindberg-nek, Romain Rollandnak hajlékál szolgált falak közé, Bíró *Boszorkány-tánc*-a üres csinálmány volt s a kül-földi bemutatók is jobbára csak úgy «kapásból» kerültek színre. Az évről-évre esedékes Verneuilnek Berr-rel közösen írt darabja, az *Én és a húgom*, még csak megélt úgy-ahogy, de gyenge *Haragszom rád!*-ja hamarosan alámé-rült. A Duvernois-Birabeau-féle *Csókók koldusa* merész nemi problémájával kí-vánt hatni — sikertelenül, a *Jolly Joker* meg a *Libavásár* pedig az énekesdara-bok igénytelenebb közönségére pályá-zott, de egyikből sem lett énekes halott.

Nem volt a színháznak megfelelő együttese sem, a gazdag komikai tehet-ségű, de többnyire egészen értéktelen feladatokra fogott Gózonon, meg a szíven indult, de édeskes operettbón-vívánna «népszerűsített» Dely Ferencen kívül talán csak a férfias, rokonszenves

Toronyi Imre jutott néha nyomatéko-sabban szóhoz, a többi főszereplőt darabról-darabra válogatták össze ide-gen portákról. Ezek közül a finom és szellemes játéku Makay Margitnak volt itt is komoly sikere.

A Magyar meg a Belvárosi Színház-zal szemben a kritika most, évad végén, jóformán pusztá megállapítására szor-ítkozhatik azoknak a számításbeli vaskos hibáknak, amelyeket a rossz gazdasági viszonyokra való hivatko-zással inkább csak mentegetni lehet, semmint meggyőzően megokolni. Rész-letesebb gravámenekkel kár volna elő-állni: minek nyujtsuk be sérelmi pontjainkat azoknak a vezetőségeknek, melyeket megvakított az egykori kon-junktúra káprázata s a dekonjektúra első szele most lefűtt az élről? Mind a két műintézet az induló új évaddal új kezekbe kerül s akik gondozásukra vál-lalkoztak, amúgy is nyilván észreveszik, mi volt műintézetüknek ama bizonyos «maga kára», melyen a példaszó szerint «okul a magyar», ha meg az egymás végzetéből inkább merítenének oku-lást: szemük előtt áll az a «más kára» is, melyből viszont tudvalevőleg «az okos» szokott tanulni.

Rédey Tivadar.

Büky György Órák című hangjátéka a rádióban. Voltaképp háromfelvonásos dráma, egész estét betöltő. Szerzője könnyen átírhatná rendes színpadra s jelentékeny sikere volna vele. Ezúttal messzibb célja volt: nem látó, hanem vak közönségnek írt, a rádió közön-ségének. Új drámai forma ez s nálunk első kísérlet. Fortélyja abban van, hogy a rádió minden hangszközét felhasználja, tehát jelentékeny szerepet ad a technikának, viszont irodalmi lelket is lehel belé s az érzéki hatásokon kereszt-ül finoman megírt irodalmi szöveget közvetít. Technika és irodalom szerencsésen egyesül *Büky György* hang-játékában.

Azoknak, akik még sohasem voltak a rádió boszorkánykonyhájában, érde-mes pár szoban leírnunk ezt a különös forrást. Belépünk a művészsobába, hol a hangszóróból az összeszűrt, kész hanganyag árad szét. Ez az utolsó állomás, a végeredmény, mely minde-nütt az egész világon kifejthető a lég-körből, ahol csak antennák szálai hú-zódnak. Egy másik teremben a tömeg-zajt csinálják. Itt a vasutat váró közön-ség zűrzavaros lármája készül. A vonat már közeleg, egy szereplő nagy dobon

csiszolópapirossal súrol. Tolatnak s vonatgot fűtyszó ábrázolja ezt. Aztán irjatok! — szólal meg egy hang. — Beszállani! Szolnok, stb... első vágány! — hangzik a zsbongásban. — A vonat indul. Egy másik szobában a darab főszerelői játszanak. Lent, a földszinten, gépkocsi vesztegel; ez is szereplő. Tülkölni kezd s utcák zaja, muzsikaszó szűrődik. Ezt a hangvegyületet közvetlenül a Rákóczi-útról kapcsolják. A sokféle hangot egy teremben összekeverik, fokozzák vagy csön-desítik, «fölerősítik» vagy gyöngsítik, s aki ezt végzi, valóságos karmestere az összejátéknak. Egy-két akkord a zongorán, cigányzene zajdul fel, itt is, ott is, a szobákban, termekben, zügcscákban: pereg a dráma. A közönség füléhez mindez úgy torkollik, mintha egyetlen helyről jönne.

Büky György darabja sokszemélyes. Az apa, a leánya, egy színész, színésznő, öltöztetőnő, stb. De még hús más hang is van, tíz férfi, tíz nő hang. A hangok jelek, s e jelekből tudjuk, hogy konyhában vagyunk-e, vagy órásműhelyben, színpadon, vagy az öltözőben, a kulisszák mögött, vagy a villámfényes utcákon, sötétlő kapuk előtt. A hangok általában ötletesen vannak beállítva, mindent megmagyaráznak, leírás nélkül. Csak a második felvonásban torlódnak össze s egymás zajába vesznek, ami pár pillanatra árt a cselekvény menetének. A színpadi tűzvéz is felesleges betét. A miliőt ábrázoló hangokba hatásosan szövődnek bele a szívek hangjai, melyek a főszerelőik szájából jönnek.

Eleven, modern, minden sablontól ment színmű, melynek nem lehet elmondani a tartalmát: hallani, élvezni kell. Minden hang él benne, a tarka miliő hangáradata is a szíveké. Minden szereplő a helyén van s művészi munkát végez. A főbb szerepekben jeles művészek vezetnek: *Uray Tivadar, Szabó Margit, Somlay Artur, Fóthy Erzsi.* *Vajthó László.*

Képzőművészeti szemle.

A zene nyole magyar mestere. Kunwald Caesar litografiái. A művész kiadása, Budapest 1929. A fényképezés, amely annyi nagyszerű ajándékot adott az emberiségnek, egynemely vonatkozásban nem csekély kárt is okozott. Így az arcképfébrázolásban, ahol még a jó móduak is nagyon sokan hűtlenek lettek a művészethez, mert megalégednek

a fotografikus lencse mechanikus munkájával, melyet az úgynevezett művészi fényképezés is csak némiképen tudott egy kis lelkeséggel megnevesíteni. A fénykép a legfutólagosabb és legfelületesebb ábrázolás, mert mindég egy pillanatnyi esetleges helyzetnek az ábrázolt szempontjából nem jellegzetes, sőt gyakran elkényszeredett mása, amelyet még az underító retusálás is ront, mert rendszerint sivár semmitmondássá nyomorítja.

De különösen akkor érezzük a fotografált arcképek üres művészetlenségét, ha a kép tárgya valamely kiváló ember, akiből külsőségeken kívül úgyszólván mit sem ád. Ezért nyúlunk ma ismét olyan szívesen művészek készített portrérajzokhoz, melyeken arra hivatottak foglalkoznak egy-egy érdekes egyéniséggel, akit jól megfigyeltek, akit ismernek és így lelkét is ráviszik rajzaikra; tehát nem csupán testi formáját iparkodnak lemásolni. Ekképpen jeles festőknek Kunwald Caesarnak amaz arcképrajzai, melyeket kiváló zenészeinkről készített, már eleve érdeklődésre számíthatnak. Kunwald nagyon hálás, de épen nem könnyű feladathoz nyúlt, amidőn *Bartók Béla, Kodály Zoltán, Dohnányi Ernő, Koessler János, Hubay Jenő, Mihalovits Ödön, Kerner István, Weiner Leo* portréit megrajzolta. Csupa genialis emberrel kellett foglalkoznia, akiknek testiségét is jól ismerjük, de nem kevésbé jól művészetgyéniségüket is, s ha rájuk gondolunk, mindkét dolog összeforrva merül fel bennünk. A pillanatnyi megjelenésen túlmenve Kunwaldnak a mulandót az örökkel kellett összeolvasztania.

Ezt a nehéz feladatot legtöbb lapján jól oldotta meg. Alkalmasint maga is lelkes zenebarát, aki fokozott mértékben érzi a zenész embertípus furcsa megszállottságát, melyet hangversenyek művészein, de épen úgy a közönség számos tagján is könnyen észrevehetünk. Azt a lelkes és mégis álmátag tekintetet, amely a zene csodálatosan emelkedett és a földiségtől megtisztult világára irányul. Kunwald rajzain valóban zenészeket látunk, de nemcsak a típust, hanem az egymástól élesen különváló egyéniségeket is. Ráismerünk Kerner István mindenki fölé emelkedő olimpiai nyugalmára, portréja valóban azé a karmesteré, aki uralkodni tud és egy kézmozdulatával vagy szemöldökének intésével gyűjt vagy csillapít. Meglepően sikerült Kodály Zoltán

elzárkózó, de mély szenzibilitásának képe, Hubaynak virtuóz világfűssága, az öreg Koesslernek magasan trónoló bölcs megértése is. Bartók lobogó égését azonban — nem egészen sikerült megláttatnia.

A rajzok könyomattal sokszorosított vörös kréták. Lágý vonalúak, inkább halvány, mint sötét árnyékokkal dolgozók. Kevés eszközüek, nem sokat részleteznek, könnyedek és biztosak. Kerülnek minden erőltetett kiemelést, hűvösen tartózkodók, maga a művész egy pillanatra sem törekszik a kép témája mögűl elénk állani.

Jelentősnek tartjuk ezt a mappát külföldi kulturális kapcsolataink tekintetéből is. Ma odakint a magyar zene valóságos diadalútját járja és így kiváló zenészeink művészalkotta képmásai alighanem érdeklődésre számíthatnak. Leginkább Angliában és Amerikában, ahol mai zenék barátai között bizonyára élnek olyan amatőrök is, akik szívesen vásárolnak majd róluk grafikai lapokat. És idehaza a közvetlen művészi értéken túl is jelentős az ilyen vállalkozás, mint Kunwald Caesaré, mert téglákat szolgáltat, a ma is még mindig hiányzó magyar művészi pantheonhoz. Hiszen nagy írónkről és művészeinkről sok esetben egyáltalában nincsenek valóban művészi képmásaink, különösen pedig nagy zenészeink ábrázolásával alig törődött eddig valaki.

A Regnum Marianum Murilloképe. Boros Jenő Amerikában élő hazánkfia, aki pár évvel ezelőtű a Szépművészeti Múzeumnak egy szép Carreno-képet ajándékozott, legutóbb a Regnum Marianum budapesti templomának, melyet most építenek a Városligetben, egy Murillo oltárképet adott ajándékba, mely jelenleg a Szépművészeti Múzeum spanyol termében van ideiglenesen kiállítva.

Szent Istvánt, a kereszténység első vértanúját ábrázolja, amint a megkövetetését megelőző kihallgatásán, miközben páncélos poroszlok állanak mellette, égnek emelt szemmel tesz hitvallást Krisztus istenségéről. Feje felett megnyílik az ég és bájosan mosolygó szárnyas angýalkák kara lebeg elő. (Murillo gyakran használt motívuma ez.) Nem hiányzik e képről a művésznél szintén sokszor előforduló zsánerképszerűség sem, mert jobbja mögött egy fejét kezére támasztó elszunyókált őr látható az összekuporodásnak ama elrendezésében, mely Mu-

rillonál szintén gyakori. A vértanu, az első diakonusok egyike, pompás brokát ruhát visel, telve aranyhímzéssel, ez a ruha természetesen a barokkori diakonusok ruhája. Arca pedig tipikus spanyol arc. Nem hiányzik a képről az átszellemlűt vágyódásnak, a földről az égbe látásnak az a kissé édeskés átszellemlűtsége sem, mely a XIX. század elején akkora hatással volt Murillo csodálóira. A festmény tónusa nagyon meleg aranybarna, melegebb a mesternél többek közt előforduló barna tónusnál, kompozíciója aránylag kis területen sok elemet foglal össze, de nem szétváló.

Késztégtelenűl szép alkotás, úgy hogy jelentékeny gazdagodásunkat hozza, mégha nem egészen bizonyos is, hogy a nagy sevillai mester műve. Semmiestre sem legjáva képei közül való, sőt nem tartozik a műtörténettől elismertek közé sem. A kompozíció zsűfoltsága, a térnek alakokkal való majdnem teljes betöltése, a vértanu esetlenül felemelt ballába, Murillo szerzősége ellen szólnak, nemkülönben a festés módjának néhol laza és bizonytalan volta is. Valószínűen ama Murillo környezetében készűt képek egyike, amelyek a XVIII. század elejének műkereskedelme, mert ahogy sem tudta kielégíteni az akkori nagy keresletet, magának Murillonak tulajdonított, akinek népszerűsége akkor Raffaelloéval vetekedett. Könnyen lehet, hogy Alonso Miguel de Tobar Murillo legszorgalmasabb utánzója festette.

Haladó művészet. Új rendszerű stílusmorfológia vázolata. Irta Lehel Ferenc. A tér és forma kiadása. Budapest, 1929. Ez a könyv az eddigi képzőművészeti tudomány súlyosan eltűelő bírálatával és egy egészen új nagy ígértetűvel lép közönségünk elé. Előszavában büszkén jelenti ki, hogy a mai művészettudomány a teljes eltűvelyedés zavaros képét mutatja, mert eddig csak két művészeti alaptípust ismert, a klasszikust és a barokot. Nem ügyelt a művészet lényegére, mert a zene és ornamentika helyett, amik inkább esztétikai (!) megnyilvánulások, az inkább intellektuális, praktikus építészetből, ábrázolásból és irodalomból vette megfigyeléseit. Így ahelyett, hogy az igazi stílusmorfológia kereteit vázolta volna fel, némi fantáziával gazdaságtant, ismeretelméletet és vallástant kevert össze. Ezzel szemben Lehel igen önérzétesen mutat rá arra, hogy ő maga

három alaptípust különböztet meg, a primitív egyszerűt, a klasszikus szerkesztettet és a barok áthatottat.

Ezek után nem tagadjuk, hogy nem csekély álmélkodással folytattuk az olvasást, mert hiszen mindenki, aki csak egy kevésbé is járatos a művészet történetében és esztétikájában, jól tudja, hogy ez a hármas felosztás, melyet Lehel magának vindikál, egyáltalában nem új, nem az ő konstrukciója, hanem régesrégóta használt és elcsépeelt megkülönböztetés.

Meghökkenésünk sajnos, egyáltalában nem csökkent, sőt sorról-sorra nőtt Lehel első fejezetének olvasása közben. Nagyon autoritatív kijelentések között ilyesmikre lehet bukkanni, sőt nem is bukkanni, hanem szakadatlanul beléjük ütközni: «Mi művészettudósok hol iparról, hol ismeretelméletéről, hol vallásról értekezünk; szóval mindenről, csak művészetről nem.» Ugyan, ugyan! Hogyan lehetséges az, hogy Lehel egyáltalán nem vett tudomást Rieglről, Wölflinről, Worringerről, ezek sok szára rugó tanítványáról, (hogy csak a németeket idézzük), akik annyira stílusmorfológiát csináltak, hogy mint szükséges visszahatás újra kezdődött és például Dvorzsákban igen magas színvonalra emelkedett a mélyebb összefüggések feltárása, anélkül, hogy ez a legújabb irány csak egy pillanatra is megfélekedznék a megelőző nagy stílusmorfológisták eredményeiről?

Kevéssel az idézett furcsa állítás után ekképen ír Lehel: «Az építés, az ábrázolás (e néven foglalja össze a festészetet és a szobrászatot) és az irodalom nem művészet». Ha nem is foglalkozunk érdemében ezzel a botor állítással, hogy van az, hogy Lehel művészettudományában mégis lépten-nyomon foglalkozik az építéssel és az ábrázolással? Majd nemsokára ezt olvashatjuk: «Az impresszionizmusnak nincsen történeti jelentősége.» Vagy: «Monet csak két színt vitt a művészetbe». «Mint a színek naturalizmusa pedig, az impresszionizmus a lokálitónussal, a reflexekkel, a helyes valórral, a felbontott és a retina által újra egyesített színekkel, a kiegészítő színekkel stb. együtt egy rengeteg galimathiasz.» «A barok impresszionista színharmónia az opalisáláson alapul». «A primitívet a mai művészettudomány nem tekinti önálló típusnak.» «A vízszintes primitív irány, a klasszikus irány függőleges.» «A klasszikust

változatosnak, sokszerűnek tanítják, a barokot hamisan egyszerűnek.» Ezekből az idézetekből látható, hogy Lehel vagy nem ismeri, vagy elfelejtette azt a sokat ócsárolt mai művészettudományt. Mert aki Wölflin olvasása után ezt az utolsó mondatot le merte írni, az nagyon, de nagyon merész ember.

Elődeinek kegyetlen lecsepülése után Lehel végre nekigyürkőzik a pozitív munkának. Főlényes művészet-tészléletről ad próbát, hogy bevezetésül módszerét is bemutassa: «a művészet kénytelen elszenvedni egymásután a primitív, klasszikus és barok árnyékváltozásokat» (a fényforrás különböző fekvése szerint), mert «világítási effektusok nem számíthatók ki.» Eltekintve attól, hogy igenis a legkönnyebben kiszámíthatók, a művészi alakítás lényege nem a passzivitáson nyugszik, hanem épen azon, hogy a művész kiválaszt és épen azt választja ki, ami lelke beállítottóságának megfelelő. E valóban gyermekes naivitás után Lehel nagybüszkén kiált fel, hogy *ilyen* legyen egy művészettudományi analízis, hogy tudományosnak lehessen nevezni! Efféle alapokon és ilyen éleselméjűséggel indul aztán neki, hogy «lebontsa a mai művészettudomány egész épületét!»

E lebontás közben a következőket olvashatjuk: «A gót stílus figyelemreméltó klasszikus lendületet mutat.» «A gót stílusban jóllehet — alapjában barok, a klasszikus szellem győzedelmeskedik.» Később aztán két intést ad a kritikusoknak: «Minden művész munkája három tendencia keveréke, a primitívé, a klasszikusé és a baroké. Makrokosmos a mikrokosmosban.» «Csupán holt gépek dolgoznak egységes formában.»

Hosszas vajudás és az idézetekhez igen hasonló kijelentések után egy nagyon hangsúlyozott felfedezéshez jut el, hogy meg kell különböztetni a korai művészetet, a korai klasszikust, a korai barokot a későbbiektől. Lehel ezt a közhelyet is saját új gondolatának minősíti! Ám idézzünk tovább: «A primitív képzelet tétszerűen képben fogja fel tárgyát vagy képét.» «A barok képzelet egyetlen simután szemléletben többé-kevésbé *heterokliit* (!) tárgyakat vagy képeket fon össze, melyek egymástól függetlenek is lehetnének és önmagukban is volna értelmük, vagy jelentőségük.» Álljunk meg egy pillanatra ennél a mondatnál, mert nagyon

jellemző Lehelre. Először a heterogén szó helyett, melyet vagy elfelejtett, vagy nem tart eléggé művészettudományosnak, a neki szebben hangzó heteroklit szót használja, mely azonban annyit jelent, hogy *másképpen deklíndható*. De ez csak a kisebbik baj volna, marad még elég nagyobb is! Mért írja, hogy tárgyakat vagy képeket? Amikor tárgyak képét fonja össze? Végül pedig a mondat semmit sem jelent, mert minden stílus ekképen jár el. Amidőn Lehel aztán megszüli a maga kis egerét, azaz megállapítja a reális művészettudomány általa teremtett hat új kategóriáját, a hat nézetet, ezek a következők: *struktúra, vonalvezetés, színezés, csoportosítás, ritmus, kiterjedés*. Mindezek a szempontok azonban ősi nézőpontjai a művészeti morfológiának, de nem Lehel eredeti gondolatai. E kategóriák szerint a hármas tagozódás így fest: a primitív művészet struktúrája egyszerű, vonalvezetése folyamatos, színezése egyenletes, csoportosítása egymásmellérakott, ritmusa szimmetrikus, párhuzamos; kiterjedése két dimenziós. A klasszikusé: struktúrája szerkesztett, vonalvezetése átvágásos, színezése árnyékolt, csoportosítása részben takart, ritmusa kontrasztos, átvágásos; kiterjedése háromdimenziós. A barok struktúrája összefont, vonalvezetése váltakozó, színezése irizáló, csoportosítása áthatott, ritmusa csavart, vagy keresztezett, kiterjedése négy dimenziós. Ez tehát Lehel új művészettudománya! Csupa ősrégi állítás, kivéve az irizáló barokot,

ami erőszakos általánosítás és a négy dimenziót, aminek nincsen értelme.

E korszakalkotó prolegomena után, mely állítólag lebontotta az eddigi művészettudományt, pedig valójában minden ízében annak mankóin sántikál, következik az alkalmazott rész, mely a hat kategóriát példákon magyarázza. Azt mutatja, hogy Lehel sokat foglalkozott az ornamentikával, de újat alig tud mondani róluk. Ahol saját kombinációi kezdődnek, azonnal elveszti maga alól a talajt. Például: «A megnyújtott alakokat két összekombinált alak simultán hatásaként kell tekinteni, az ellipsist két kör kombinációjaként, egy nagyon magas embert, vagy ablakot két ember, vagy két ablak kombinációjaként.» «A renaissance formája barok alaptendenciájánál fogva.» És így tovább, hasonlókat még bőven idézhetnénk.

Igy összefoglalásúl őszintén meg kell mondanunk, hogy Lehelről egyáltalában nem kaptunk új művészettudományt. De viszont fölötte furcsa, hogy kegyetlenül lecsepült elődjei eredményeinek felhasználásától egyáltalában nem idegenkedik, vagy hogy szélmalomharcot folytat olyan állítások ellen, melyeket komolyan számbavehető művészettudós sohasem kockáztatott meg, hanem csak saját fogyatékos emlékezőtehetségének ferdítései. Amit pedig a régihez a magából hozzáad, legtöbbször zavaros, végig nem gondolt megjegyzésekből áll, amelyek nagyon megszöri esnek attól, hogy egy új művészettudomány alapjául szolgálhassanak.

Farkas Zoltán.

A NAPKELET minden közleményéért írója felel. A folyóirat szerkesztője: TORMAY CECILE; s. szerkesztője: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.